

Zbirka obitelji De Franceschi u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu – prilog istraživanju

Anita Marin

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu

amarin@nsk.hr

Martina Jurišić

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu

mjurisic@nsk.hr

Alena Matijaca

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu

amatijaca@nsk.hr

Libellarium 13, 2 (2022): 3–28

UDK: 027.1De Franceschi:027.54(497.5Zagreb)

Prethodno priopćenje / Preliminary Report

Primljeno / Received: 20. 5. 2022.

Prihvaćeno / Accepted: 21. 12. 2022.

doi: 10.15291/libellarium.3708

Sažetak

Cilj. Cilj je rada dati prvi uvid u vrijednu knjižnu zbirku istarske obitelji De Franceschi i predstaviti godine rada na njezinu sređivanju u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu u koju je vjerojatno dospjela 1949. godine te stajala neobrađena u kutijama na spremištu sve do početka ovoga stoljeća.

Pristup/metodologija/dizajn. Da bi predstavile razvoj i povijesni tijek zbirke autorice su se koristile povijesno-deskriptivnom metodom koristeći sve radove u kojima se spominje zbirka i obitelj De Franceschi. Kvantitativni rezultati o sadržaju, razdoblju i temi zbirke dobiveni su statističkom metodom, a u manjoj mjeri, pri usporedbi zbirke De Franceschi sa sličnim obiteljskim zbirkama, u radu se koristi i komparativna metoda.

Rezultati. Rekonstruiran je nastanak zbirke i njezin život nakon Drugoga svjetskog rata. Kvantitativnom analizom ustanovljeno je da se u zbirci nalazi 58 serijskih i 2338 monografskih publikacija u rasponu od 1503. do 1945. godine. Najviše je knjiga iz 19. i prve polovice 20. st., tematski prevladava povijest, a jezik talijanski. Uz materijalne karakteristike, važni su bibliofilski aspekti građe, poput potpisa članova obitelji i brojnih posveta, što zbirku čini vrijednom s kulturološkog i povijesnog aspekta.

Originalnost/vrijednost. U radu je prvi puta predstavljena zbirka De Franceschi koja je više

od 75 godina stajala neobrađena na spremištima NSK. Tiskana monografska i serijska građa je obrađena i ponuđena svima zainteresiranima za korištenje i proučavanje u prostorima knjižnice.

KLJUČNE RIJEČI: Istra, književna baština, obitelj De Franceschi, zbirka De Franceschi

1. Uvod

Baštinske ustanove – knjižnice, arhivi, muzeji – čuvaju u svojim fondovima vrijednu tiskanu građu raznih društava, ustanova i pojedinaca. Knjižnice, kao najraširenije i najbrojnije kulturne javne ustanove, brinu isključivo o prikupljanju pisane baštine, njihovom očuvanju za buduće naraštaje i daju je na korištenje svima zainteresiranima. Zbog toga možemo čuti za knjižnicu metaforički izraz „memorija zajednice“ (*community memory*) (Tirziman 2020). Po bogatstvu knjižnoga fonda prednjače nacionalne knjižnice koje su skladište nacionalnih publikacija i riznice pisanog sjećanja zemlje. Često su one koordinatori zajedničkih aktivnosti različitih institucija, usmjerenih prema očuvanju pisane kulturne baštine koja je najraznovrsniji i najsloženiji baštinski sklop. Država putem nacionalne knjižnice provodi svoju odgovornost za očuvanje nacionalne pisane baštine. Aktivno očuvanje knjižničnih zbirki i omogućavanje pristupa do njih istraživačima i široj javnosti nije povezano samo s njihovim fizičkim čuvanjem i organizacijom usluživanja, već i kroz izgrađivanje bibliografskih informacija i njihove diseminacije, te često i interpretacije građe (Moussakova i Dipchikova 2004).

U prostorima i spremištima baštinskih ustanova nalaze se i razne obiteljske knjižnice, sačuvane u cijelosti ili djelomično. Vrijednost obiteljskih knjižnica ne očituje se samo bibliofilskim aspektom – vremenom nastanka, oblikovanjem, ilustracijama, tiskom, sadržajem ili nacionalnom, vjerskom ili bilo kojom drugom osobitosti (Hrvatska enciklopedija 2021) – već se iz samog pogleda na njih može dobiti socijalna i kulturna slika određenog vremena i kraja (Vinaj 2012b, 124). Iz uveza knjiga, *ex librisa*, posveta i bilješki na marginama knjiga obiteljskih knjižnica oslikavaju se preferencije i navike vlasnika. Također se iz njih može iščitati interakcija s čitateljima, članovima obitelji, te otkriti veza između tiskara i distributera koji su osiguravali tu interakciju. Posjedovati knjige dio je statusnog obilježja pa su se vlasnici prema svojim knjižnicama odnosili s poštovanjem i vodili popise inventara. Svaka knjiga nosi svoju priču bilo da promatramo njezin materijalni oblik, sadržaj ili značenje. Obiteljske su knjižnice zbog svojih vrijednosti i značenja povjerene baštinskim ustanovama na čuvanje, a njihovim proučavanjem i interpretacijom osiguravamo komunikaciju s posjetiteljima. Baštinske su knjižne zbirke često u fokusu zanimanja znanstvenika, istraživača, studenata i drugih korisnika, a rezultat su njihova proučavanja mnogi stručni i znanstveni radovi.

Brojne se obiteljske knjižnice nalaze u arhivima, muzejima i knjižnicama. Izdvojit ćemo samo neke zbirke u Hrvatskoj: Gradski muzej Varaždin posjeduje knjižnicu plemićke obitelji Bombelles, čiji se jedan član, Marko Bombelles (1830. – 1906.), oženio 1852. godine pripadnicom obitelji Drašković, Ferdinandom Drašković (1833. – 1886.), čime je stekao prostrane posjede u Varaždinskoj županiji s dvorcima Opeka, Zelendvor i grad Vinicu (Lazar 2012,

149). U popisu knjiga sastavljenom nakon 1957. godine zapisan je 3021 naslov (Lazar 2012, 157). Muzej grada Trogira, primjerice, sadrži knjižnicu plemićke obitelji Garagnin-Fanfogna s ukupno 5582 naslova ili pak knjižnicu ugledne trogirske građanske obitelji Lubin sa 720 naslova (Radić 2012, 198–208). U Muzeju Slavonije Osijek jedna od značajnijih knjižnih zbirki jest ona obitelji Prandau-Normann, valpovačkih vlastelina, koja sadrži više od 5000 bibliografskih jedinica, 3 inventarne knjige te dijelove rukopisnog stručnog kataloga (Vinaj 2012b, 127). Knjižnica obitelji Pejačević nalazi se dijelom u Muzeju Slavonije Osijek, 32 knjige su u knjižnici Srednje škole Isidora Kršnjavoga Našice, a 1067 knjiga Hrvatska narodna knjižnica i čitaonica Našice ustupila je na trajno korištenje Zavičajnom muzeju Našice (Bošnjaković 2012, 144–145). U kući Brlić u Slavanskom Brodu, zaštićenom kulturnom dobru, nalazi se obiteljski arhiv i knjižnica s više od 6000 knjiga tiskanih od 1532. godine do novijih dana (Blažanović 1983, 5). Hrvatska vlada otkupila je od bečkog antikvara Samuela Kendea 1892. godine Knjižnicu obitelji Zrinski sa 671 knjigom koja se danas čuva u Zbirci rukopisa i starih knjiga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (NSK) (Kosić 2012, 51). Uz tu najpoznatiju zbirku u NSK spomenut ćemo i zbirku knjiga bana „znanstvenika“ Nikole Tomašića¹ sa 6091 naslovom, zatim zbirku povjesničara umjetnosti, političara, slikara i pisca Isidora Kršnjavog s 2162 naslova, te novije ostavštine, ona filozofa Gaje Petrovića s 2074 djela, književnog povjesničara, esejista i prevoditelja Ive Frangeša s 3017, jezikoslovca Stjepana Ivšića s 521 naslovom i druge.

U NSK pohranjena je obiteljska knjižnica obitelji De Franceschi koja je nakon Drugoga svjetskog rata odnesena iz njihove kuće u Istri. Zbirka je splotom okolnosti stajala na spremištu neprepoznata od strane knjižničara i nedostupna korisnicima. Ta je knjižna baština, inače dio identiteta multietničke Istre, važna za proučavanje povijesti njezinih vlasnika, ali i cjelokupne kulturne povijesti tog područja te je njezino uređivanje i dostupnost korisnicima iznimno važno.

Obitelj De Franceschi ostavila je neizbrisivi trag u istarskoj i hrvatskoj kulturi. Najistaknutiji članovi obitelji, povjesničari Carlo i Camillo, kao talijanski patrioti, borili su se protiv austrijske dominacije pri čemu su bili nedosljedni jer su ta ista prava osporavali slavenskom domicilnom seoskom stanovništvu, Hrvatima i Slovencima. Najbolje je to vrijeme opisano citatom povjesničara Miroslava Bertoša:

„(...) bilo je doba nacionalnih previranja, doba beskrupulozne politike i žestoke konfrontacije, doba netolerancije i opće društvene i ekonomske napetosti. Politizacija etničkih/nacionalnih kultura – najprije talijanske, a zatim, zakašnjelo, i hrvatsko/slovenske – prati njihove preobrazbe iz tradicionalne, oralne i apolitične kulture u politiziranu i pisanu kulturu” (Bertoša 1989, 10).

¹ Nikola Tomašić bio je hrvatski ban između 1910. i 1912. godine. Po zanimanju je bio pravnik i profesor na Pravoslavnom i državoslovnom fakultetu u Zagrebu zbog čega je bio poznat pod nadimkom „znanstvenik“. Svoju veliku knjižnicu poklonio je Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu (Hrvatska enciklopedija 2021).

2. Obitelj De Franceschi

O obitelji De Franceschi do sada je malo pisano. Najviše je o njoj pisao Miroslav Bertoša, ponajprije u knjizi *Etos i etnos zavičaja*, poglavlje *Gologorički De Franceschi: između etosa i etnosa* (Bertoša 1985). Bertoša je i autor svih enciklopedijskih natuknica koje se tiču članova obitelji (Hrvatski biografski leksikon 2020; Istarska enciklopedija 2020; Istrapedia 2019) te je napisao i uvod hrvatskog prijevoda autobiografskih uspomena Carla De Franceschija (Bertoša 1989). Arhivist i nekoć ravnatelj Državnog arhiva u Pazinu, Jakov Jelinčić, napisao je kratki uvod objavljenim, u izvorniku na talijanskom jeziku, pismima Carla de Franceschija i riječkog povjesničara Giovannija Koblera (Jelinčić 1977; 1978; 1981). Time je popis autora i radova koji se dotiču obitelji De Franceschi iscrpljen. Oskudan broj relevantnih izvora znatno je otežao rad na Zbirci.

Ipak, na temelju spomenutih malobrojnih dostupnih radova i enciklopedijskih natuknica mogla se rekonstruirati povijest obitelji. Obitelj De Franceschi doselila se u Istru, točnije Gologoricu kraj Pazina, iz Karnije (Furlanija) sredinom 17. stoljeća u jednom od migracijskih valova. U novom zavičaju stekli su veći imetak i društveni položaj od ostalih karnijskih doseljenika jer se nisu ograničili samo na obrt i trgovinu, već su širili zemljišni posjed i bavili se ratarstvom i stočarstvom pa je sve to utjecalo ne samo na gospodarsku moć, nego i na kulturni ugled. Prezime se prvi put spominje 1661. godine u knjizi krštenih župe Gologorice. U lozi je bilo članova iz različitih društvenih slojeva, zanimanja i dužnosti (ratari, trgovci, tkalci, pravnici, župani, notari, liječnici, odvjetnici i dr.), te su se s vremenom neki selili i u druge istarske krajeve. U 17. stoljeću Gologorica je nadarbina pićanskih biskupa,² a u 18. stoljeću bila je feud Belgijanca Charlesa Antoineta Biotza iz biskupije Liege, koji za

Slika 1. Kuća De Franceschi u Gologorici, izgrađena 1711. godine, koja na fasadi ima grb, natpis i reljef Isusa Krista (Fotografija: <https://blog.dnevnik.hr/viatrix/2020/07/1632297671/gologorica-utvrdeni-grad-na-golom-brijegu.html>, CC-BY)

² Pićanska biskupija je nekadašnje crkvenoupravno područje sa sjedištem u Pićnu, ustanovljeno vjerojatno u kasnoj antici, u 6. st. Premda je obuhvaćala manje područje, održala se do 1788., kada je pripojena Goričkoj, potom Tršćanskoj biskupiji (Istarska enciklopedija 2020).

svog ubirača poreza postavlja Gian Pietra De Franceschija, sina Gian Battiste, gologoričkog župana. U vrijeme Marije Terezije Gologorica je ponovno u vlasništvu pićanskih biskupa, a nakon ukidanja feudalizma, 1848. godine, postaje općinom (Krota 1990, 4). U 18. stoljeću obitelj De Franceschi posjeduje veliku kamenu kuću u središtu sela, poznatu kao *Casa De Franceschi* (Slika 1), koja, uz obitelj, postaje centar javnog, gospodarskog, društvenog i vjerskog života iz koje se širio talijanski utjecaj među slavenskim seoskim starosjediocima (Istarska enciklopedija 2020).

Od članova obitelji De Franceschi najpoznatiji su pravnik, političar i povjesničar Carlo De Franceschi (Gologorica, 1809. – Gologorica, 1893.), kao i njegovi sinovi – povjesničar i knjižničar Camillo De Franceschi (Poreč, 1868. – Venecija, 1953.) te slikar i grafičar Giulio De Franceschi (Rijeka, 1856. – Gologorica, 1942.). Utemeljitelj obiteljskog knjižničkog fonda je spomenuti Carlo De Franceschi, strastveni ljubitelj svoga zavičaja koji mu je inspiracija, neiscrpan izvor za studiozno razmišljanje, otkrivanje i prikupljanje izvora za pisanje priloga u kojima je povijest zauzimala središnje mjesto, pri čemu se nije zadovoljavao samo arhivskim ili tiskanim dokumentima, već je težio interdisciplinarnim proučavanjima (antropologiji, lingvistici, etnologiji...) i terenskom radu (Bertoša 1989, 18). Tu svoju strast prenio je i na sina Camilla De Franceschija koji je nastavio prikupljati knjige i dokumente o Istri i objavljivati stručne i znanstvene radove. Godine 1894. Camillo De Franceschi zaposlio se u Gradskoj knjižnici u Trstu gdje je radio trideset i pet godina, a 1929. prihvatio je rukovodeću poziciju u novoosnovanoj Biblioteci civici u Puli (Società di Minerva 2022). Također je zanimljivo da je 1934. postao predsjednik društva Società Istriana di Archeologia e Storia Patria (Istarsko društvo za arheologiju i zavičajnu povijest) (Istarska enciklopedija 2020). Nakon kapitulacije Italije u Drugome svjetskom ratu 1943. godine Istru okupiraju Nijemci, a nakon njemačkog sloma dolazi jugoslavenska vlast. Camillo De Franceschi isprva se sklonio u Rovinj, da bi 1944. godine zajedno sa sinom otišao u Veneciju gdje su se nastanili u palači Soranzo (Istrapedia 2019). U Italiji je obnovio navedeno društvo (Società Istriana di Archeologia e Storia Patria) i ponovno postao njegovim predsjednikom. Časopis Društva *Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria*,³ isprva objavljivan u Poreču i Puli, ponovno je pokrenuo u Veneciji 1949. godine (Hrvatski biografski leksikon 2020). Časopis izlazi i danas sa sjedištem u Trstu. Camillo De Franceschi pokopan je na otočiću groblju San Michele pored Venecije (Istrapedia 2020).

Camillov sin, također imenom Carlo De Franceschi (1900. – 1972.), poznat i kao Carlo mlađi, pravnik i bilježnik u Rovinju, a nakon 1943. u San Doná di Piave u Italiji, nastavio je obiteljsku tradiciju bavljenja povijesnim istraživanjima i objavljivanjem radova. Također je priredio za tisak i objavio očevo djelo o Biblioteci civici u Trstu (1959), te uredio, dovršio i objavio rukopis o povijesti Pazinske knežije (1964)⁴ nakon što je veliki dio prikupljene građe, skica i dijela teksta za rata propao u Gologorici. Zajedno s ocem krenuo je ponovno u potragu za podacima i rekonstrukcijom sadržaja. Opsežna studija objavljena je u časopisu *Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria* deset godina poslije Camillove smrti čime je završen projekt koji je započeo Carlov djed Carlo st. De Franceschi (Istrapedia 2019). Svoju knjižnicu s građom o povijesti Istre oporučno je darovao venecijanskim kulturnim

³ *Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria*. 1884. – . Poreč: Società istriana di archeologia e storia patria.

⁴ De Franceschi, Camillo. 1964. „Storia documentata della contea di Pisino.“ *Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria* 10–12: 1–516.

institucijama Biblioteca Marciana i Fondazione Giorgio Cini. Potomci obitelji danas žive u Italiji (Hrvatski biografski leksikon 2020).

3. Putovanje zbirke od Istre do NSK

U Državnom arhivu Rijeka (DARI) (Državni arhiv u Rijeci 2022) nalazi se fragmentirana arhivska građa obitelji De Franceschi iz Gologorice. Prema vodiču fonda o obitelji De Franceschi, internom dokumentu Državnog arhiva u Rijeci danas dostupnom na njihovim mrežnim stranicama,⁵ građa je podijeljena tematski na spise o obitelji u užem smislu riječi (Obiteljski spisi u užem smislu – ostavinski predmeti 1794/1800, parnice između članova obitelji u vezi ostavinskih rasprava 1788/1801, gradivo koja se odnosi na pojedine pripadnike obitelji: Giacomo, Carlo, Camillo, Italo, Massimiliano i drugi, 1791/1934), Spisi o posjedima obitelji – kupoprodajni ugovori, ugovori o zamjeni zemljišta, o zemljištima danima u zajam, o napoličarstvu stoke i slično, 1703/1783), o administraciji posjeda (računi, evidencije, knjige prihoda i rashoda, evidencije o urodu 1709/1834), Miscellanea 1808/1926 i na Zbirku obitelji De Franceschi – vjerske organizacije 1610/1805, svjetovne organizacije: gospodarstvo i uprava 1709/1874) (Krota 1990).

Arhivistica Ines Krota (Krota 1990, 7) navodi da nije pronađena dokumentacija o preuzimanju fonda te da se u spisu DARI iz 1950. godine⁶ nalazi podatak da je jedan omot građe De Franceschi vraćen Naučnoj biblioteci u Puli s još tri fascikla Miscellanea i da je građa 1948. prenijeta iz zgrade bivšeg financijskog odjela Općenarodne obrane (ONO) za Istru u DARI. Uvjeren je da se s velikom sigurnošću može reći da je te 1948. godine građa preuzeta zajedno s ostalom građom s područja Istre, no ne zna se je li preuzeta iz Pule ili Poreča. Također, ustanovljeno je da je u kutijama došlo do spajanja fondova dviju obitelji De Franceschi koje zajedno nemaju ništa osim istarskog zavičaja i prezimena. I Državni arhiv u Pazinu posjeduje fond obitelji De Franceschi (Državni arhiv u Pazinu 2022), a Sveučilišna knjižnica u Puli u Zbirci starih knjiga i rukopisa korespondenciju Carla De Franceschija (Sveučilišna knjižnica u Puli 2022).

U izvještaju Ferdinanda Hauptmanna, arhivista koji je poslije Drugoga svjetskog rata radio u Zagrebu u Konzervatorskom zavodu i po nalogu Ministarstva prosvjete od 1945. do 1946. godine obilazio područja Istre i Kvarnera kako bi identificirao i spasio arhivsko gradivo, navodi se da je obišao kuću obitelji De Franceschi u kojoj je pronašao materijale izbačene iz ormara i razbacane. Kotarski narodni odbor Čepić iz nje je odnio namještaj, ali je ipak ostao očuvan obiteljski fond i dijelovi zbirke arhivskog gradiva. Na tri lista, 12. 8. 1945., sastavio je izvještaj o stanju i sadržaju privatne knjižnice i arhiva obitelji De Franceschi u Golagorici⁷ kod Pazina, postupanju ranih poslijeratnih vlasti s arhivom i imovinom navedene obitelji te znanstvenom radu i kolekcionarskim nastojanjima te obitelji (Leideck 2015) (Prilog 1). Tako je zbirka De Franceschi nakon Drugog svjetskog rata doživjela sličnu sudbinu kao, u uvodu spomenute, knjižne zbirke obitelji Prandau-Norman, Pejačević i Bombelles čija su materijalna dobra nacionalizirana, a knjižna građa završila u lokalnim muzejima. Dok su

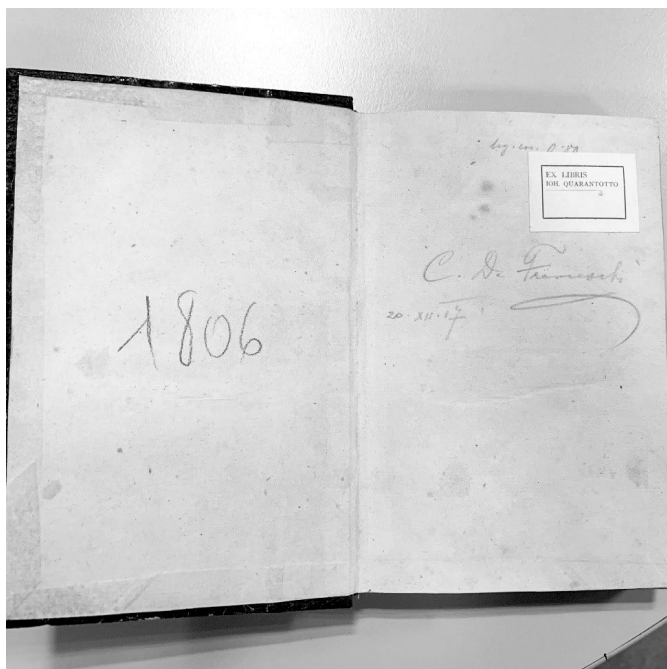
⁵ „Obitelj De Franceschi iz Gologorice.” Pristupljeno 3. listopada 2022. <https://www.riarhiv.hr/fondovi.html>.

⁶ Fond Državni arhiv Rijeka (DARI), godina 1950., broj 248.

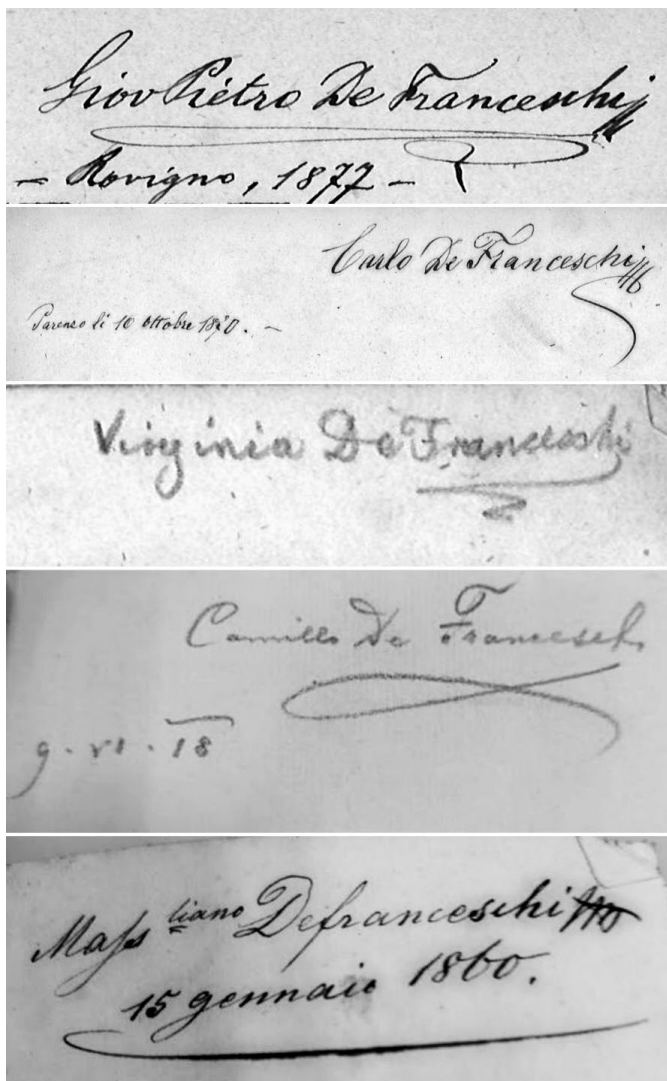
⁷ U Prilogu 1 to se mjesto naziva Gola Gorica.

s vremenom muzeji u kojima se navedene zbirke čuvaju te zbirke i sredili, a time i građa postala dostupna zainteresiranima za njihovo proučavanje, Zbirka De Franceschi stajala je neobrađena na spremištu NSK.

Branko Tomečak (Tomečak 2007, 44) u poglavlju *Ostavštine i darovi u knjižničnom fondu NSK* bilježi da je 1949. iz tzv. Istarskog depôa, Sveučilišna knjižnica dobila preko 1500 naslova s dosta izvještaja, zatim djela iz politike, ekonomije, povijesti i književnosti. Službeni dokument o preuzimanju zbirke ne postoji. Možemo samo s velikom sigurnošću pretpostaviti da je to ta knjižna građa uzeta iz Gologorice i da je prošla isti put kao i arhivska građa iz Rijeke. Knjige su se nalazile na spremištu NSK u kutijama i svaka je imala na unutrašnjosti prvog omotnog lista olovkom napisan broj (Slika 2), a na dosta knjiga nalaze se i potpisi članova obitelji De Franceschi i ponekad datum. Knjižnica, koja je imala i dislocirano spremište za periodiku u dvorcu Golubovec kraj Donje Stubice, preselila se iz stare zgrade na Marulićevom trgu u današnju zgradu. Kutije s građom knjižnice De Franceschi prenesene su na spremište nove lokacije, no građa nije bila uključena u fond NSK i nitko nije mogao znati za njezino postojanje. Nema je u listićnom katalogu, a kasnije ni u elektroničkom. Tek nakon više od šezdeset godina započelo je njezino periodičko sređivanje. Iz knjižničnog kataloga može se iščitati da je unos prvog bibliografskog zapisa (PDF⁸ 0.001) bio 15. 5. 2009., no moguće je da je to datum kada je zapis konvertiran iz prijašnjih knjižničnih sustava u današnji program Aleph. Vidljivo je da je druga faza obrade bila tijekom 2014. godine, a obrada zadnje pronađene građe počinje 20. 1. 2021. sa signaturom PDF 0.745. i do kraja 2021. godine popisano je sveukupno 2396 jedinica.

Slika 2. Knjiga označena brojem, ex libris prijašnjeg vlasnika i potpis C. De Franceschija (Fotografija: Anita Marin)

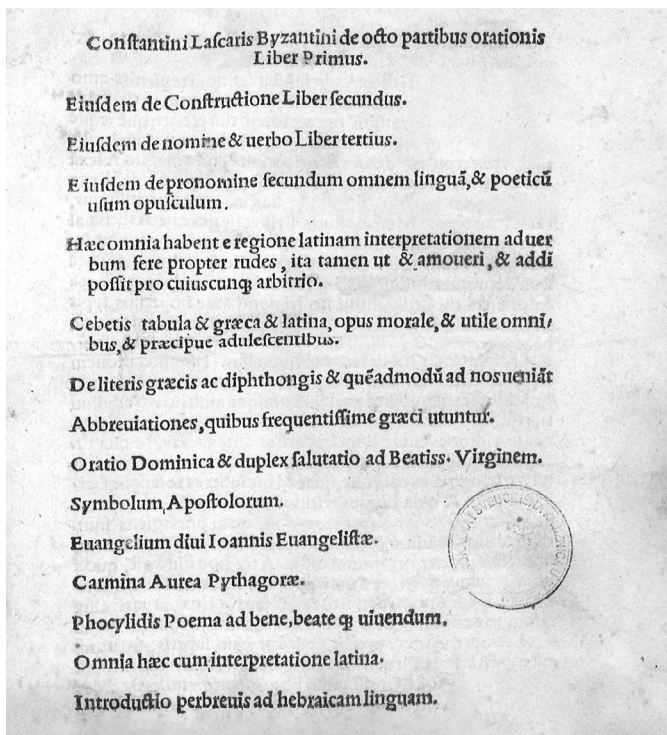

Slika 3. Autografi Gian Pietra, Carla, Virginije, Camilla i Massiliana De Franceschija (Fotografija: Anita Marin)

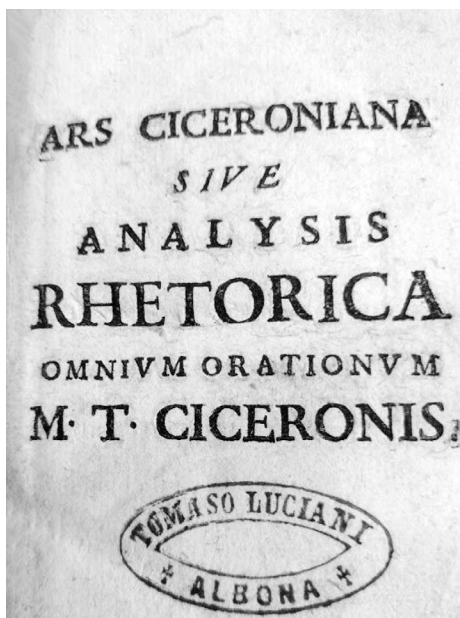
U knjižnici se nalaze vrijedne knjige iz 16., 17. i 18. stoljeća. Najstarija knjiga potječe iz 1503., izdanje poznatog venecijanskog tiskara Alda Manuzija (Aldus Manutius) (Lowry 2004), *Constantini Lascaris Byzantini De octo partibus orationis liber primus*⁹ (Slika 4.). Iz 1504. je knjiga Pietra Summonita *Arcadia del Sannazaro tutta fornita et tratta emendatissima dal suo originale*¹⁰ objavljena u Napulju, a iz 1506. *Statuta Bassanensa* objavljena u Veneciji. Ostale knjige objavljene su od 1550. godine nadalje. Vrijedno je spomenuti sveukupna djela Niccole

⁹ Laskaris, Kōnstantinos. *Constantini Lascaris Byzantini De octo partibus orationis liber primus*. Venezia: Aldus Manutius Ro. Angelo Gabrieli Patritio, [1503].

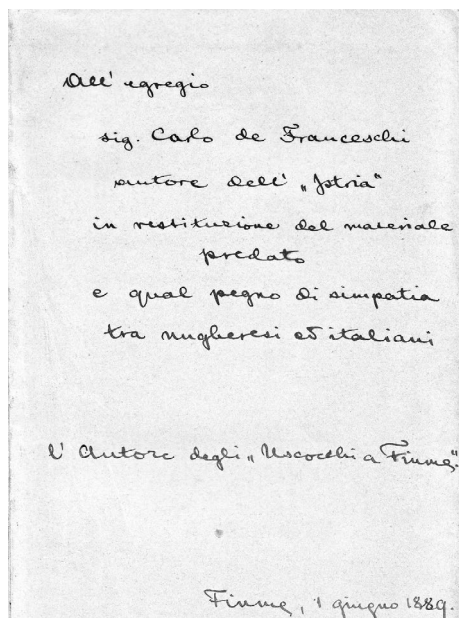
¹⁰ Sannazaro, Jacopo. *Arcadia del Sannazaro tutta fornita et tratta emendatissima dal suo originale*. Impressa in Napoli: per maestro Sigismundo Mayr, 1504.

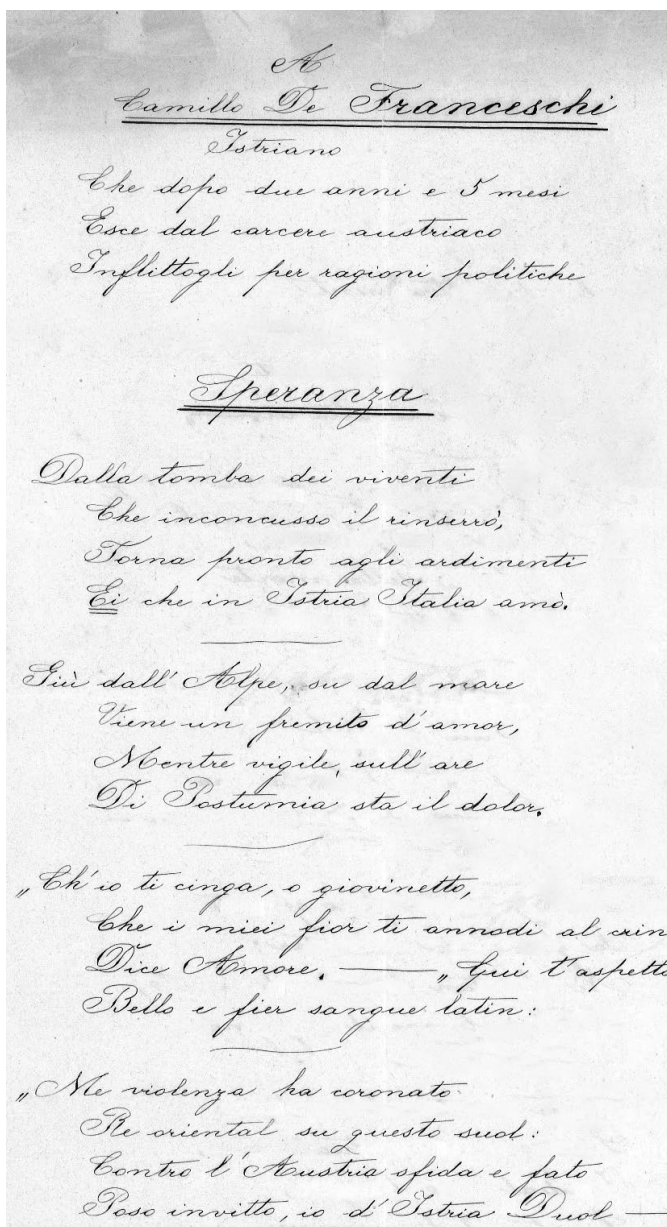
Slika 4. Najstarija knjiga u zbirci: Constantini Lascaris Byzantini De octo partibus orationis liber primus ... Venetia: Aldus Manutius Ro. Angelo Gabrieli Patrio, [1503]. (Fotografija: Anita Marin)

Slika 5. Ex libris Tomasa Lucianija iz Labina (Fotografija: Anita Marin)

Slika 6. Posveta Aládara Festa (Fotografija: Anita Marin)

Slika 7. Pjesma Giuseppine Martinuzzi posvećena Carlu De Franceschiju
(Fotografija: Anita Marin)

Machiavellija iz 1550¹¹ i stihove Francesca Petrarce iz 1553. godine.¹²

¹¹ Machiavelli, Niccolò. Tutte le opere di Nicolo Machiavelli cittadino et secretario Fiorentino, divise in V parti et di nuovo con somma accuratezza ristampate. [S. n.]: [s. n.], MDL [1550].

¹² Petrarca, Francesco. Il Petrarcha col commento di m. Sebastiano Fausto da Longiano, con rimario et epiteti in ordine d'alphabeto. Stampato in Vinegia: a San Moyse, al segno dell'angelo Raphael, per Francesco di Alessandro Bindoni, e Mapheo Pasini, compagni, 1532.

Po otisnutim *ex libris*ima na naslovnim stranicama vidi se da se u zbirci nalaze i knjige iz drugih privatnih knjižnica, pretežito istaknutijih talijanskih Istrana i proučavatelja starina, kao npr. publicista i političara Tomasa Luciana iz Labina (Slika 5), odvjetnika i političara Antonija Scampicchia, povjesničara Pietra Kandlera i dr.

U knjigama se nalaze i brojne posvete članovima obitelji De Franceschi čije značenje posebno raste kada je riječ o posvetama poznatih autora (Vinaj 2012b, 128), primjerice, Pietra Kandlera ili posveta mađarskog povjesničara Aládara Festa koji je radio kao profesor povijesti i direktor gimnazije u Rijeci (Lokalpatrioti Rijeka 2022) (Slika 6).

Posvete članovima obitelji, *ex libris* članova obitelji ili prijašnjih vlasnika, vrijedna bibliofilska izdanja, uvezi, ukrasi, bilješke i slično karakteristike su svih knjižnih zbirki poznatih obitelji iz prošlosti. Sadržaj zbirki nikako ne može biti isključen iz konteksta ukoričenja, zapisa na marginama i umjetničkog uveza te su sve njezine dimenzije – materijalna, sadržajna i kontekstualna – kako navodi Marina Vinaj, potpuno ravnopravne i pridonose njezinoj vrijednosti (Vinaj 2012a, 7).

Treba također, nadalje, reći da je među knjigama u kutijama pronađena i brojna rukopisna građa obitelji, tekstovi na pergameni, osobni dokumenti, bilježnice, računi, razglednice, plakati, proglasi, posjetnica Camilla De Franceschija dok je radio u Gradskoj knjižnici u Trstu, ali i drugih osoba iz tog vremena (Francesca Basiliya, Dott. Antonija Suttora iz Trsta), rukom pisane pjesme Giuseppine Martinuzzi (jedna je patriotska pjesma posvećena Camillu De Franceschiju), Silvija Benca, pisma Gabriela D'Annunzija, Tomasa Lucianija i drugih, prigodnice, novine, isječci iz novina i drugo (Slika 7).

Zbog svog burnog životnog puta, neprimjerenog skladištenja i čuvanja dosta je građe oštećeno, vide se tragovi djelovanja insekata na papiru, mačjih šapa, stranice su izbljedjele i uvrnute zbog vlage ili su slijepljene (Slika 8).

Slika 8. Slijepljene stranice (Fotografija: Anita Marin)

4. Od uspomena do kataloga

Carlo De Franceschi je puno pisao. Bibliografija njegovih djela objavljena je 1928. u časopisu *Atti e memorie della Società Istriana di archeologia e storia patria*. (Istarska enciklopedija 2020). Poseban otisak članka nalazi se u zbirci (PDF 0.230) (De Franceschi, Carlo 1929). U autobiografskom djelu *Memorie autobiografiche* koju je za tisak 1926. priredio njegov sin Camillo, a na hrvatski jezik prevedeno je 1989. (De Franceschi, Carlo 1989), u drugom pismu pisanom u Pazinu 28. travnja 1883. navodi:

„Za vrijeme gimnazijskih dana sâm sam čitao djela Metastasija, Petrarke, Tassa, Ariosta i Bernija, **našavši ih u obitelji**,¹³ i naučio sam skandirati talijanske stihove.“ (De Franceschi, Carlo 1989, 38)

Spomenuti autori doista su i pronađeni u zbirci: dva djela Pietra Metastasija, treći dio njegovih objavljenih posthumnih djela (PDF 1.273) (Metastasio 1795) i pisma (PDF 0.079) (Metastasio 1876), tri djela Francesca Petrarce (PDF 1.239; PDF 1.008; PDF 0.170) (Petrarca 1532, 1732, 1874) i dva djela o Petrarci tršćanskih povjesničara Attilija Hortisa i Domenica Rossettija (PDF 0.143, PDF 0.127) (Hortis, 1875; Rossetti 1826), po jedno djelo Torquata Tassa (PDF 0.996) (Tasso 1704), Lodovica Ariosta (PDF 1.246) (Ariosto 1772) i jedna kompilacija različitih autora u kojoj se nalaze radovi Ariosta, Bernija, Bernarda i Tarquata Tassa (PDF 0.794sv2) (Antologia 1858).

U svojoj kući u Gologorici Carlo De Franceschi čitao je i poeziju talijanskih književnika Iacopa Vittorellija i Alessandra Manzoniya:

„(...) U to je doba slovio Vittorelli, od kojega sam prepisao i napamet naučio veliki dio njegovih anakreontskih pjesama; isto tako **u Gorici**¹⁴ po prvi put pročitah Manzoniyeve Svete himne.“ (De Franceschi, Carlo 1989, 39)

U zbirci nisu pronađena Vittorellijeva djela ni *Svete himne (Inni Sacri)* već samo knjiga o Manzoniyevu životu autora Giulia Carcana (PDF 0.124) (Carcano 1873).

Nadalje, u istom tom pismu nalazi se i citat:

„(...) Tom prilikom u sudu su me predstavili odvjetniku doktoru Pietru Kandleru. Dugo smo razgovarali o povijesnim stvarima Istre o kojima su Domenico Rosseti i Pietro Stancovich [Petar Stanković] izdavali publikacije što sam ih s velikim zanimanjem čitao.“ (De Franceschi, Carlo 1989, 42)

Pravnici Domenico Rosseti i Pietro Kandler, te svećenik Pietro Stancovich, bili su veliki zaljubljenici u istarsku prošlost koju su istraživali i o tome puno pisali, kao i Carlo De Franceschi. Stoga nije čudno da su ti autori poprilično zastupljeni u ovoj zbirci, a neka su djela i pokloni autora što se vidi po autografima na naslovnim stranicama. Rosseti je zastupljen sa šest djela (PDF 1.209; PDF 1.174, PDF 0.972; PDF 1.213; PDF 0.127; PDF 1.208) (Rossetti

¹³ Istaknule autorice.

¹⁴ Istaknule autorice.

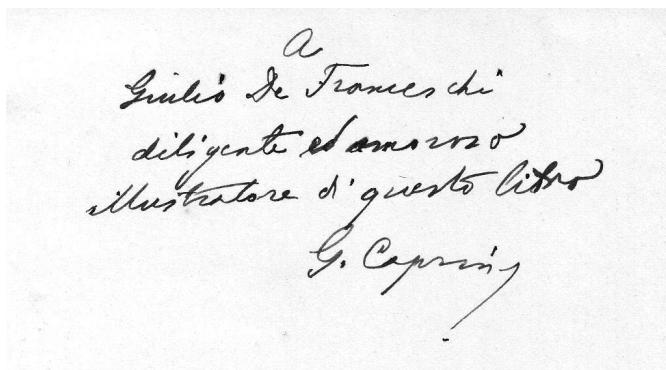
1814, 1816, 1818a, 1818b, 1826, 1874), Stanković s tri (PDF 0.778, PDF 0.533, PDF 0.432) (Stanković 1820, 1840, 1841), a Kandler je samostalno autor u dvadeset i četiri knjige (PDF 0.524, PDF 0.728, PDF 0.406, PDF 0.588, PDF 0.646, ...) (Kandler 1844a, [1844]b, [1844]c, 1845, 1847, ...), u jednoj knjizi je suautor (PDF 0.929) (Kandler i Sforzi 1848), u dvije knjige je drugi autor (PDF 0.729, PDF 0.304) (Turini 1860; Scussa 1863), u tri autor uvoda (PDF 0.378sv1; PDF 0.553; PDF 0.285) (Statuti 1846; Omaggio 1858; Raccolta 1861) i u dvije urednik (PDF 0.605; PDF 1.198) (Statuti 1849; Per la esaltazione...1860).

U petom pismu Carlo spominje i prvi istarski zbornik koji je, također, dio zbirke (PDF 0.431) (Il Preludio 1848):

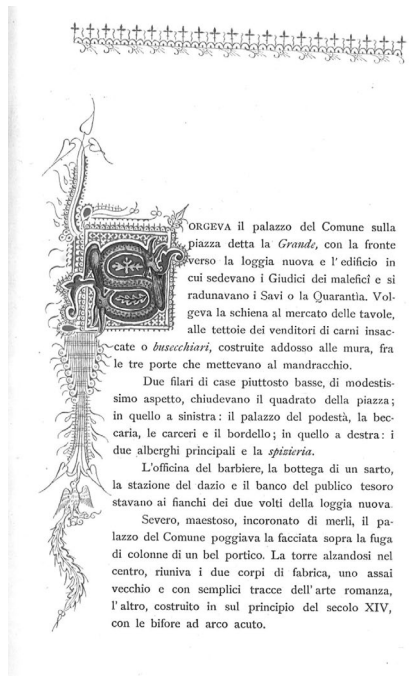
„U siječnju 1848, na inicijativu Michelea Fachinettija, izašao je u Veneciji, u lijepoj tipografskoj opremi, prvi istarski zbornik, pod naslovom *Il Preludio* (Preludij), u kojem su dali priloge, u stihu i prozi, najodličniji umovi pokrajine među kojima, osim sastavljača, bijahu Giovanni Antonio Canciani, Vincenzo de Castro, Francesco Combi, Nazario Gallo, Tomaso Luciani, Antonio Madonizza, Giovanni Tagliapietra, Zaccaria Maver i drugi.“ (De Franceschi, Carlo 1989, 59)

U cijeloj zbirci članovi obitelji zastupljeni su s dva samostalna djela Carla De Franceschija (PDF 0.230, PDF 0.321) (De Franceschi 1929, 1935) i jednim njegovim djelom u suautorstvu (PDF 0.324) (Nella translazione 1923), s dvadeset i pet djela Camilla De Franceschija (PDF 0.151, PDF 0.712, PDF 0.516, PDF 0.346, PDF...) (De Franceschi, Camillo 1900, 1904, 1905, 1907, 1908, ...) i jednom fašističkom brošurou čiji je predgovor napisao Italo De Franceschi, brat Camilla i Giulia (PDF 1.280) (Norme 1935).

Giulio De Franceschi, slikar i grafičar, studirao je na umjetničkoj akademiji u Veneciji (1874. – 1882.) istaknuvši se radovima umjetničko-povijesne tematike (Istarska enciklopedija 2020). Nakon povratka u Istru 1889. najprije je radio kao ilustrator knjiga pisca, novinara i publicista Giuseppea Caprina. U zbirci se nalazi šest Caprinovih djela. Pet njih (PDF 0.383, PDF 0.744) (Caprin 1901; 1895) sadrži Giulijeve ilustracije od kojih tri (PDF 1.062, PDF 1.086, PDF 0.450) (Caprin 1889; 1890; 1897) sadrže posvetu autora ilustratoru. Na knjizi *Il trecento a Trieste* navodi se na poleđini naslovne stranice: „Tutti i disegni e le copie delle miniature sono di Giulio De Franceschi“ (Svi crteži i kopije minijatura Giulija De Franceschija, prev. aut.) (Slika 9, 10 i 11). Giulio je ilustrirao i knjige svoga oca Carla i brata Camilla (Istarska enciklopedija 2020).

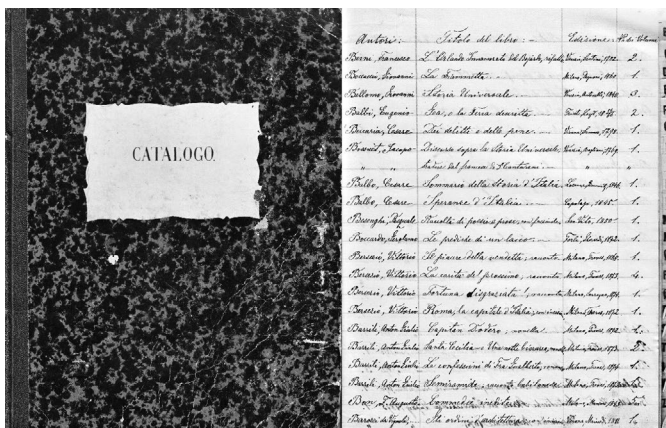

Slika 9. Posveta Giuseppea Caprina (Fotografija: Anita Marin)

Slika 10 i 11. Ilustracija i minijatura Giulija De Franceschija u knjizi *Il trecento a Trieste*. Trieste, 1897. (Fotografija: Anita Marin)

Među građom je pronađen i katalog knjižnice koji je napravio Carlo De Franceschi u Pazinu 1876. godine. U bilježnici koja ima označena početna slova abecede, što olakšava vođenje evidencije, rukom su popisana sva djela u knjižnici. Svaka jedinica sastoji se od prezimena i imena autora (*Autori*), naslova (*Titolo del libro*), podataka o mjestu izdanja, nakladniku, godini (*Edizione*) i broju svezaka (*N.o dei Volumi*). Na unutrašnjosti omota bilježnice, uz podatak C. De Franceschi, Pazino, 1876., navedeno je da se u katalogu nalazi 1000 svezaka, a na omotu je otisnuto „Catalogo“ iz čega proizlazi da su takve bilježnice prodavane baš za sistematične popise knjiga ili nečeg drugog (Slika 12).

Slika 12. Katalog knjižnice De Franceschi iz 1876. godine (Fotografija: Anita Marin)

Takvo pomno bilježenje inventara knjižnice odaje vrijednost i značaj knjiga u životu dobrostojećih obitelji. Vidljivo je da su tretirane s poštovanjem, kao prava obiteljska dragocjenost. Dobrostojeće obitelji nerijetko su imale i svoje knjižničare koji su im popisivali naslove i izrađivali kataloge. Tako je, primjerice, trogirski obitelj Garagnin-Fanfogna, nastojeći pratiti europska kretanja, osuvremenjivala svoj knjižni fond novim naslovima, ali i dala izraditi katalog (Cega 1996, 135), kojem je tijekom godina pridodan i veći broj abecednih i stručnih kataloga (Celio Cega 1996, 135–137). Rukopisni katalog, i to još iz 1662. godine, imala je i knjižnica obitelji Zrinskih (Zrinski 1662) u kojoj osobna knjižnica Nikole Zrinskoga čini više od 3/4 cjelokupnog fonda Zriniane (Kosić 2014, 14). U Muzeju Slavonije Osijek čuvaju se pak inventarne knjige i rukopisni stručni katalog obitelji Prandau-Normann u 12 svezaka za koji je najzaslužniji Rudolf I. Normann. Stručno i pedantno vođenje dokumentacije pratila je i izrada kataloških listića te stavljanje oznaka signature u gornji lijevi kut unutrašnjih prednjih korica (Vinaj 2012b, 128). I u zbirci Pejačević nalazi se dragocjen *Katalog popisanih knjiga obitelji Pejačević* iz 1935. godine (Bošnjaković 2012, 137), dok u zbirci obitelji Bombelles on nije pronađen (Lazar 2012, 155).

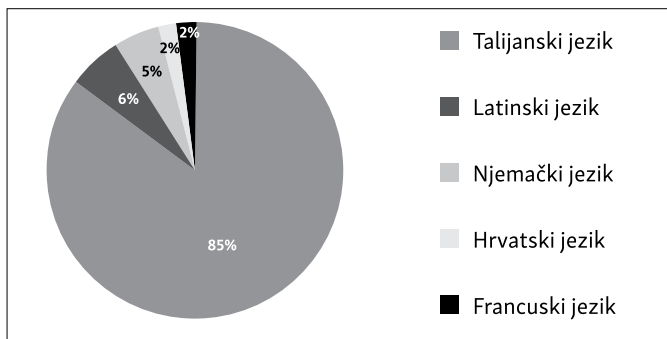
5. Kvantitativna, jezična i sadržajna analiza građe

Kao što je već spomenuto, zbirka De Franceschi ukupno sadrži 2396 jedinica građe. Serijskih je publikacija 58, a monografskih 2338 od kojih je 419 posebnih otisaka. Kao što je navedeno, najstarija knjiga datira iz 1503. godine. Statističkom analizom građe ustanovljeno je kako se u zbirci nalaze 23 knjige izdane u 16. stoljeću, 41 knjiga u 17. stoljeću, te 225 knjiga u 18. stoljeću. Najviše je knjiga u zbirci zastupljeno u razdoblju od 1801. do 1900. godine – njih 1128 – i u prvoj polovici 20. stoljeća, zaključno s 1944. godinom, njih 921.

Najzastupljeniji autori, bilo da su samostalno napisali djela ili su suautori, prevoditelji, autori uvoda ili se o njima u djelu piše, većinom su povjesničari: Pietro Kandler (53), Niccolò Tommaseo (46), Attilio Hortis (38), Camillo De Franceschi (27), Giovanni Quarantotto (25), Bernardo Benussi (23), Carlo Marchesetti (22), Tomaso Luciani (16), Petar Stanković (13) i dr. U zbirci se nalazi 426 knjiga tematski povezanih uz Jadransko more, 29 je prigodnica, od kojih je čak 26 posvećeno Niccolu Tommaseu.

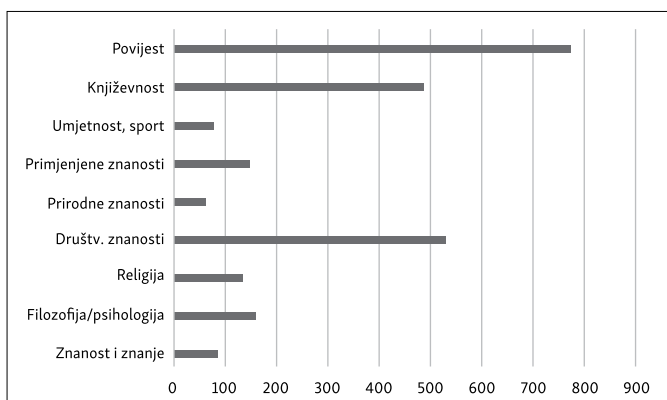
Na Odsjeku retrospektivne nacionalne bibliografije nužno je bilo u procesu rada identificirati knjige koje su dio zbirke Croatica prema *Kriterijima za odabir građe u nacionalne bibliografije* (Hrvatske nacionalne bibliografije, n. d.). Tako unutar zbirke De Franceschi pronalazimo 826 knjiga koje pripadaju u nacionalnu bibliografiju Croatica. Od tih 826 knjiga prema predmetnom kriteriju uvršteno je njih 285.

Napravljena je i jezična te sadržajna analiza zbirke. Što se tiče jezične analize među serijskim publikacijama pronalazimo njih 50 na talijanskom jeziku, 3 na njemačkom, 2 na srpskom, 1 na latinskom, 1 dvojezičnu (na talijanskom i na latinskom), te samo 1 serijsku publikaciju na hrvatskom jeziku. Monografskih publikacija najviše je na talijanskom jeziku (2041), slijedi latinski (136), njemački (114), te hrvatski i francuski jezik (50) (Slika 13) pri čemu treba uzeti u obzir da su neke knjige višejezične. Među višejezičnim knjigama najviše ih je na talijanskom i latinskom (42), zatim slijedi talijanski i njemački, ali u daleko manjem broju (14), a gotovo je podjednak broj knjiga s francuskim i hrvatskim jezikom, hrvatskim i talijanskim te francuskim i talijanskim jezikom (4) i knjiga s njemačkim i latinskim jezikom (3). Po jedna je knjiga trojezična u kombinaciji jezika talijanski-latinski-francuski, engleski-latinski-talijanski i furlanski-talijanski-njemački.

Slika 13. Zastupljenost jezika u zbirci De Franceschi (Izradila: Martina Jurišić)

Jezična ponuda neke baštinske knjižnice svjedoči o vremenskom dobu i geografskom podrijetlu neke obitelji. Stoga, kao što u zbirci istarske obitelji De Franceschi dominira talijanski jezik, tako na sjeveru Hrvatske i Slavoniji, području koje je stoljećima bilo pod utjecajem Austrije, ali i Ugarske, dominiraju knjige na njemačkom jeziku (Vinaj 2012a, 80; Bošnjaković 2012, 146). U fondu obitelji Zrinski, čiji je katalog sastavljen 1662. godine, dominira latinski (Kosić 2012, 51), koji je tada bio jezik znanosti i službeni jezik mnogih država, a u Hrvatskoj sve do polovice 19. stoljeća. Jezična ponuda, međutim, ukazuje i na činjenicu da su vlasnici takvih obiteljskih knjižnica obično pripadnici viših društvenih slojeva, koji su bili obrazovani i govorili nekoliko europskih jezika, cijenili umjetnost, a pritom su neki među njima i stvarali umjetnička djela, kao što su pripadnici obitelji Pejačević (dakako, ponajprije Dora Pejačević, prva moderna hrvatska skladateljica) ili pak stručna i znanstvena djela, kao što su to činili, primjerice, članovi obitelji Carla i Camilla De Franceschija. Što se tiče sadržajne analize, ustanovljeno je da su najzastupljenije knjige koje se bave povijesnom tematikom (776), a slijede ih knjige usmjerene na društvene znanosti, uglavnom ekonomiju i trgovinu (530). Književnost je treća po zastupljenosti (489), a zatim filozofija i psihologija (159). Primijenjene znanosti, medicina, tehnika i tehnologija pete su po redu (148), vjerski sadržaj je zastupljen sa 135 knjiga, a kategorija znanost i znanje, organizacija, informacije, dokumentacija, knjižničarstvo, institucije i publikacije s 84 knjige. Posljednja dva mjesta zauzimaju knjige posvećene umjetnosti, razonodi i sportu (78) te matematici i prirodnim znanostima (63) (Slika 14). Navedena sadržajna analiza upućuje na poznate preferencije obitelji De Franceschi, a to su uglavnom bile povijest i književnost, iako su, kao što možemo vidjeti, predmet njihova inte-

Slika 14. Sadržajna analiza zbirke De Franceschi (Izradila: Martina Jurišić)

resa bile i ekonomija i trgovina. U, možemo reći da je građa zapravo dosta šarolika, što je karakteristika gotovo svih poznatih obiteljskih zbirki. Dakako, struka koja dominira, a što smo mogli vidjeti i na primjeru obitelji De Franceschi, obično govori o interesima i području djelovanja članova obitelji. Tako se, primjerice, u Zriniani tematski izdvajaju tri skupine knjiga: djela o umijeću ratovanja, političkoj teoriji i suvremena talijanska poezija (Kosić 2012, 51). U zbirka Prandau-Normann, Bombelles i Pejačević tematski prevladava lijepa književnost (Vinaj 2012a, 80, 94; Lazar 2012, 158). Dodajmo i to da su specifičnost zbirke Prandau-Normann, kao i kod Zrinskih, bile publikacije o vojništvu (časnički časopisi, vojni udžbenici, pregledi i analize bitaka, priručnici o dresuri konja...) (Vinaj 2012a, 68). Također, tu je i bogata notna i kazališna, većinom rukopisna, glazbena zbirka (Vinaj 2012b, 127). Vrijedna muzička građa nalazi se i u obitelji Bombelles i Pejačević (Lazar 2012, 159; Vinaj 2012a, 94), dok se u Zbirci De Franceschi nalazi samo 7 knjiga o glazbi iz čega je očito da ona nije bila u njihovu fokusu.

5. Zaključak

Knjižnice u svojim prostorima i spremištima čuvaju znanja za buduće naraštaje; to su mjesta gdje ponekad knjige bivaju otkrivene i iznova vrednovane. Tako je u NSK pohranjena građa Zbirke De Franceschi, više od dva stoljeća skupljana, pretežito od strane povjesničara Carla i Camilla De Franceschija. Ona, srećom, nije uništena u Drugom svjetskom ratu već je pronađena razbacana u njihovoj kući. Građa je skupljena i vjerojatno 1949. godine donesena u NSK gdje je stajala desetljećima neprepoznata kao vrijedno kulturno dobro. Pojediniosti o tome kako je zbirka dospjela u NSK nisu u potpunosti rekonstruirane, no važno je da je na koncu građa identificirana i da je njezin veći dio obrađen s ciljem očuvanja jedinstvenosti zbirke sastavljene od raznolike građe, knjiga, novina, dokumentacije, rukopisa, plakata, korespondencije (privatne i znanstvene) obitelji De Franceschi.

Obitelj De Franceschi je, naime, kao svaka imućna i obrazovana obitelj, posjedovala doista bogatu knjižnicu koja nije bila samo ukras i svjedočanstvo društvenog statusa nego i izvor informacija i znanja. Njezin knjižni fond svjedoči o čitateljskim preferencijama i ukusu članova obitelji, poslu kojim su se bavili, stupnju obrazovanja i sl. U zbirci se nalaze i vrijedna bibliofilska izdanja, posebice ona iz 16. stoljeća. Važan su dio u knjigama raznorazni *ex librisi*, posvete i autografi, kao i bilješke na stranicama. Također su zanimljivi uvezi i likovna oblikovanja knjiga, minijature i ilustracije, kao i prilozi na tablama i geografske karte, što sve zajedno građu pretvara u vrijednu povijesnu i kulturološku zbirku. Zbirka je posebno zanimljiva povjesničarima i istraživačima povijesne, političke, socijalne i kulturne slike Istre prošlih vremena, naročito 19. i početka 20. stoljeća, no i svima zainteresiranima za proučavanje i razumijevanje tog kraja, za istraživanje povijesti obitelji De Franceschi, njezinih kulturnih i gospodarskih prilika, ali i povijesti pisane baštine. Sačuvana knjižna baština neprocjenjive je vrijednosti, te je, unatoč svim poteškoćama, konačno većim dijelom obrađena i dostupna korisnicima.

Njezina stručna obrada i zaštita počela je tek početkom 21. stoljeća te je obrađeno 2396 publikacija. Metapodaci su dostupni korisnicima u knjižničnom katalogu NSK, a građa se može koristiti za čitanje i proučavanje unutar prostora knjižnice. U zbirci se, kao što je već više puta istaknuto, nalazi 58 serijskih publikacija i 2338 knjiga, većinom povijesne tematike, na talijanskom jeziku. Slijedi još obrada bogate rukopisne baštine čime bi se Zbirka De Franceschi kompletirala te postala dostupna svim zainteresiranima korisnicima.

Prilog 1.

Izveštaj Ferdinanda Hauptmanna o arhivima Gola Gorica kod Pazina

Izveštaj o arhivima. Gola Gorica kod Pazina

U selu Gola Gorica (12 km od Pazina) narodna milicija se prema jednoj vijesti, bila naoružala historijskim sabljama. Očevidom je utvrđeno, iako prekasno, da je narodna milicija stanovala u obiteljskoj ladanjskoj kući porodice De Franceschi. Ta je porodica poznata, jer je kroz, dvije generacije dala dobre istarske historike. Carlo (+) i njegov sin Camilo (70-godišnjak) uz Benussija za historiju Istre su najzaslužniji. Camillo, sadanji vlasnik pomenute kuće, bio je direktor biblioteke u Puli, a sada se nalazi negdje u Italiji. Njegova je kuća stoga sekvestrirana i stavljena pod skrb Uprave narodnih dobara za Istru.

1943. godine onamo je bila prebačena zbog bombardiranja partizanska bolnica iz Pazina, a po nadiranjju Nijemaca kuća nije više mnogo uređivana, budući da vlasnici radi ratnih prilika nisu više mnogo dolazili na ljetovanje onamo. Po njemačkoj kapitulaciji služila je kuća kao stražarnica narodne milicije, a usto je bivši Kotarski NO Čepić iznio 4 kola raznih stvari.

Slučaj dakle sličan kao u dvorcu barunice Hütterot na otoku Sv. Andrije kod Rovinja – ispražnjena kuća, gdje usto nije ostavljen niti onakav mršavi popis odnesenih stvari kao u Rovinju a Kotarski NO Čepić je jedino popisao preostale stvari u kući, ali post festum.

Mene je kuća zanimala prije svega zbog bogate knjižnice i arhivskog materijala.

a) Knjižnica

Radovi Carla i Camilla obuhvaćaju kako historiju, tako arheologiju i umjetnost u Istri. Sređujući kaos u kući, sastavio sam ponovo biblioteku, u kojoj su sada združeni i svi naučni radovi spomenute dvojice.

Sama knjižnica je za istarska pitanja upravo uzorna. Odustao sam od svakog popisivanja knjiga, jer se mirne duše može tvrditi, da je knjižnica, što se tiče historiografskih pitanja Istre, kompletna.

Postoje časopisi za Istru i susjedne krajeve: Atti e memorie della Società Istriana di archeologia e storia patria, zatim Archeografo Triestino, Memorie storiche Forogiuliesi, Archivio Veneto itd. Velik je i broj pojedinih primjeraka najraznovrsnijih časopisa koje su De Franceschi sabirali obzirom na podatke o Istri. Istotako su novinski izresci, bilo da su ih oni sami pisali, ili tko drugi, zastupani u lijepom broju.

Uzorno je upravo uređena opsežna zbirka posebnih otisaka naučnih radova. Prema predmetu, koji obrađuju, sortirani po sistemu registra u kutije, tako da je vrlo lako naći specijaliziranu literaturu npr. za arheologiju, biografije Istrana, folklor i sl.

Nestručni dio knjižnice sadržava stara i nova izdanja Petrarce, Dantea, Tassa, uopće velik broj knjiga najraznovrsnijeg sadržaja (stara izdanja Macchiavelija, biblija, Mletačkih statuta...). Talijanska literatura također je bogato i lijepo zastupana.

b) Arhivalije

Rukopisi Carla i Camilla u priličnom su broju spašeni, makar su bili kojekuda razbacani. Bilo je premalo vremena, da se izluče objelodanjeni rukopisi od neobjelodanjenih, ali me i letimični pregled objelodanjenih zbog čestih izvornih priloga uvjerio o potrebi njihova čuvanja.

Dešava se na pr. da se pisac kod sastavljanja djela služio zapisima svojim i svojih predaka a da to štampano djelo u cijelosti naravno nije prenio. Spominjem samo Carla De Franceschija Gita a Cosgliaco. Informazioni che potranno servire di guida a chi imprendere esplorazioni archeologiche nell'Istria, ili zbirka biografija znamenitih Istrana, koju je skupio Pietro De Francesch prije 50-100 godina.

Na važnost istarskih putopisa (Gita a Colmo, Bogliuno, Rovigno) koji su također sačuvani, historika i arheologa, a napose za onoga, koji se zanima za socijalnu i kulturnu historiju, ne treba uopće posebno upozoriti.

Prijepisi i fotografije starih isprava mogu biti također od neprocjenjive vrijednosti, dok se ne stekne sigurnost, da je kroz ovo ratno i poratno vrijeme original ostao neoštećen. Plemička porodica De Franceschi boravi, prema nađenom materijalu, bar od početka XVII. stoljeća U Goloj Gorici. Uz skromni dvorac – ako se kuća može tako nazvati – posjedovala je u okolici nešto zemlje. Sačuvan je inventar iz početka XVII. stoljeća, koji pruža lijep uvid u te prilike. Računske knjige starijeg i mlađeg datuma, zatim popisi davanja sa područja Gole Gorice, bilo crkvi ili izravno gospoštiji, nastavljaju se u posljednje vrijeme u sačuvanoj privatnoj korespondenciji Carla i Camilla.

Premda je korespondencija bila svojedobno lijepo sređena, našao sam ju svu raštrkanu, tako da sam je tek površno mogao opet složiti.

Porad protokola i registara, koji su proizašli iz djelovanja porodice DeFranceschi u predjelu oko Gole Gorice, postoji i izvjestan broj arhivalija iz okolice Pazina, koji je vjerojatno zalutao u vlasništvo porodice zbog historiografskog oduševljenja njezinih dvaju predstavnika:

Protokoli okružnica pićanskog biskupa Aldrago Antonio de Piccardi (oko 1780.), Atti di nomine e investiture dai parroci della Contea di Pisino (1728. – 1776.), prijepis kronike venecijanske – istarske tzv. Barbara, zatim kronika Pule i okolice, koju je napisao 1726. neki pulski arcidakon, a osobito kompletni popis stanovništva grada Rovinja 1650. – 1736. bogat su nalaz.

Kao mala utjeha za uništeni urbar u pazinskom kaštelu pronašao sam ovdje urbar kaštela Momiano iz 1584/5 (A i B – 2 toma), a i potraga za glagoljicom pisanim blagom bila je po prvi put krunisana uspjehom. Poznato je da su Talijani glagoljicu trijebili u kamenu i na papiru. Dok se kamenih natpisa još ponešto i nađe, na papiru je glagoljica vrlo rijetka.

Za crkvu u Humu (Colmo) nađena je sada matična knjiga iz polovice XVII. st. pisana velikim dijelom u glagoljici, a istotako za bratovštinu crkve sv. Roka kod Huma.

Zbirka od isprava (Pergamena većim dijelom), rotula, papinskih bula... od godine 1201. dalje za razne istarske gradove upotpunjuje nalaz u Goloj Gorici.

Zagreb, dne 12. VIII. 1945.

F. Hauptmann

Literatura

- Bertoša, Miroslav. 1985. *Etos i etnos zavičaja*. Pula [etc.]: Čakavski sabor [etc.].
- Bertoša, Miroslav. 1989. Uvod u *Uspomene*, Carlo De Franceschi, 9–30. Pula [etc.]: Čakavski sabor [etc.].
- Blažanović, Stjepan. 1983. *Knjižnica obitelji Brlić*. Slavonski Brod: Samoupravna interesna zajednica kulture općine.
- Bošnjaković, Renata. 2012. „Knjižnica obitelji Pejačević u Našicama i njezina muzealizacija.“ *Muzeologija*, 48/49: 133–148. <https://hrcak.srce.hr/111795>.
- Celio Cega, Fani. 1996. „Povijest knjižnice obitelji Garanjin Fanfonja u Trogiru s posebnim osvrtom na namještaj i stare kataloge.“ *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 29: 129–137.
- De Franceschi, Camillo. 1964. „Storia documentata della contea di Pisino.“ *Atti e memorie della Societa istriana di archeologia e storia patria* 10–12: 1–516.
- De Franceschi, Carlo. 1989. *Uspomene*. Pula [etc.]: Čakavski sabor [etc.].
- Državni arhiv u Pazinu. n. d. „Obitelj De Franceschi.“ Pristupljeno 24. travnja 2022. <https://hais.arhiv.hr/HDA/trazilica/arhivsko-gradivo/53181afb-2959-41f2-ae1b-c1a-011beba7f>.
- Državni arhiv u Rijeci. n. d. „Obitelj De Franceschi iz Gologorice.“ Pristupljeno 24. travnja 2022. <https://hais.arhiv.hr/HDA/trazilica/arhivsko-gradivo/554274ea-52b0-47e3-a76e-b6f5f4322a45>.
- Državni arhiv u Rijeci. n. d. „Obitelj de Franceschi iz Šegeta.“ Pristupljeno 24. travnja 2022. <https://hais.arhiv.hr/HDA/trazilica/obavijesna-pomagala/8b71115f-4a81-4a2b-9387-1998ba9bf371>.
- Hrvatski biografski leksikon*. 2020. s. v. „De Franceschi.“ Pristupljeno 5. listopada 2022. <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=4456>.
- Hrvatski biografski leksikon*. 2020. s. v. „De Franceschi, Camillo.“ Pristupljeno 5. listopada 2022. <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=4457>.
- Hrvatska enciklopedija*. 2021. s. v. „Bibliofilija.“ Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Pristupljeno 25. travnja 2022. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=7456>.
- Hrvatska enciklopedija*. 2021. s. v. „Tomašić, Nikola.“ Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Pristupljeno 13. prosinca 2022. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=61682>.

- Hrvatske nacionalne bibliografije*. n. d. „Kriteriji za odabir građe u Hrvatske nacionalne bibliografije.“ Pristupljeno 24. travnja 2022. <http://bibliografija.nsk.hr/dokumenti/Kriteriji-za-odabir-grade-u-Hrvatske-nacionalne-bibliografije.pdf>.
- Istarska enciklopedija*. 2020. s. v. „Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria.“ Pristupljeno 25. travnja 2022. <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=124>.
- Istarska enciklopedija*. 2020. s. v. „De Franceschi.“ Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Pristupljeno 25. travnja 2022. <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=671>.
- Istarska enciklopedija*. 2020. s. v. „De Franceschi, Giulio.“ Pristupljeno 25. travnja 2022. <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=675>.
- Istarska enciklopedija*. 2020. s. v. „Pićanska biskupija.“ Pristupljeno 12. prosinca 2022. <https://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2083>.
- Istarska enciklopedija*. 2020. s. v. „Società Istriana di Archeologia e Storia Patria.“ Pristupljeno 25. travnja 2022. <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2537>.
- Istrapedia: istarska internetska enciklopedija*. 2019. „De Franceschi, Carlo (mlađi).“ Pristupljeno 5. listopada 2022. <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/3001/de-franceschi-carlo-mladi>.
- Jelinčić, Jakov. 1977. „Korespondencija Giovanni Kobler-Carlo de Franceschi.“ *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu* 21: 181–196. <https://hrcak.srce.hr/clanak/187555>.
- Jelinčić, Jakov. 1978. „Korespondencija Giovanni Kobler-Carlo de Franceschi: (II dio).“ *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu* 22: 37–57. <https://hrcak.srce.hr/clanak/187594>.
- Jelinčić, Jakov. 1981. „Korespondencija Giovanni Kobler-Carlo de Franceschi: (III dio i završetak).“ *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu* 24: 127–173. <https://hrcak.srce.hr/clanak/187638>.
- Kosić, Ivan. 2012. „Bibliotheca Zriniana.“ *Kaj* 45, 4/5: 51–79.
- Kosić, Ivan. 2014. *Bibliotheca Zriniana: katalog izložbe: u povodu 350. obljetnice smrti Nikole*. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu.
- Krota, Ines. 1990. *Inventar arhivskog fonda Obitelji Defranceschi (De Franceschi) iz Gologorice 1610/1934*. Rijeka: Historijski arhiv Rijeka. Pristupljeno 6. listopada 2022. <https://hais.arhiv.hr/HDA/trazilica/obavijesna-pomagala/97447fcd-5f3a-406d-bbed-e402670a5be6>.
- Lazar, Željka. 2012. „Zbirka knjiga obitelji Bombelles.“ *Muzeologija* 48/49: 149–160. <https://hrcak.srce.hr/111796>.

- Leideck, Markus. 2015. „Izvjestaji Ferdinanda Hauptmanna o stanju arhiva na području Istre i Rijeke Oblasnomu narodnomu odboru za Istru.“ *Arhivski vjesnik* 58, no. 1. https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=234288.
- Lokalpatrioti Rijeka. n. d. „Fest Aládar (Alfredo) (1855-1943) profesor.“ Pristupljeno 24. travnja 2022. <http://www.lokalpatrioti-rijeka.com/forum/viewtopic.php?f=98&t=1815>.
- Lowry, Martin. 2004. *Svijet Aldusa Manutiusa: poduzetništvo i učenjaštvo u renesansnoj Veneciji*. Zagreb: Izdanja Antibarbarus; Lokve: Naklada Benja.
- Moussakova, Elissaveta i Dipchikova, Alexandra. 2004. „The role of the national library in preserving national written heritage.“ *International Journal Information Theories & Applications* 11, no. 3. <http://www.foibg.com/ijita/vol11/ijita11-3-p14.pdf>.
- Radić, Danka. 2012. „Uloga i prezentacija knjižne građe u Muzeju grada Trogira.“ *Muzeologija* 48/49: 198–208. <https://hrcak.srce.hr/clanak/164855>.
- Società di Minerva. n. d. „Camillo De Franceschi.“ Pristupljeno 25. travnja 2022. <https://www.societadiminerva.it/demo/camillo-de-franceschi/>.
- Sveučilišna knjižnica u Puli. n. d. „Zbirka starih knjiga i rukopisa.“ Pristupljeno 24. travnja 2022. <https://skpu.unipu.hr/zbirke/zbirka-starih-knjiga-i-rukopisa>.
- Tîrziman, Elena. 2020. „Library: its basic role in the protection and valorization of Written documentary heritage.“ *Etudes Interdisciplinaires en Sciences humaines* 7: 3–16. <https://ojs.iliauni.edu.ge/index.php/eish/article/view/467>.
- Tomečak, Branko. 2007. „Ostavštine i darovi u knjižničnom fondu NSK.“ U *Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu: 1607. - 2007.: u povodu 400. obljetnice*, uredio Aleksandar Stipčević, 35–46. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica.
- Vinaj, Marina. 2012a. *Knjižna zbirka Prandau-Normann kao muzeološki fenomen: doktorski rad*. Zagreb: M. Vinaj.
- Vinaj, Marina i Vujić, Žarka. 2012b. „Muzealnost knjižnice Prandau-Normann u Muzeju Slavonije Osijek.“ *Muzeologija* 48/49: 124–132. <https://hrcak.srce.hr/111794>.
- Zrinski, Nikola. 1662. *Catalogus omnium librorum bibliothecae Chaktorniensis*.

Izvori

- Antologia. 1858. *Antologia italiana: il Cinquecento*. Vienna: Presso l'I.r. direzione della vendita de' libri scolastici.
- Ariosto, Lodovico. 1772. *Orlando Furioso di M. Lodovico Ariosto: tomo IIII*. In Venezia: presso Antonio Zatta.
- Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria*. 1884-. Poreč: Società istriana di archeologia e storia patria.
- Caprin, Giuseppe. 1889. *Marine istriane*. Trieste: G. Caprin.
- Caprin, Giuseppe. 1895. *Alpi giulie*. Trieste: Stabilimento Artistico Tipografico G. Caprin.
- Caprin, Giuseppe. 1890. *Lagune di Grado*. Trieste: Stabilimento art. tip. G. Caprin.
- Caprin, Giuseppe. 1897. *Il Trecento a Trieste : con illustrazioni policrome*. Trieste: Stab. art. tip. G. Caprin.
- Caprin, Giuseppe. 1901. *Il Teatro nuovo*. Trieste: F. H. Schimpff.
- Carcano, Giulio. 1873. *Vita di Alessandro Manzoni*. Milano: Fratelli Rechiedei.
- De Franceschi, Camillo. 1900. *I castelli della val d'Arsa*. Parenzo: [s. n.].
- De Franceschi, Camillo. 1904. *L'italianità di Pisino nei secoli decorsi*. [S. l.]: [s. n.].
- De Franceschi, Camillo. 1905. *Il comune polese e la signoria dei Castropola*. [S. l.]: [s. n.].
- De Franceschi, Camillo. 1907. *La popolazione di Pola*. [S. l.]: [s. n.].
- De Franceschi, Camillo. 1908. *Statuta Communis Albonae*. [S. l.]: [s. n.].
- De Franceschi, Carlo. 1929. *A Carlo De Franceschi*. [Poreč]: [s. n.].
- De Franceschi, Carlo. 1935. *Il certificato di eredita e di legato*. Trieste: Editoriale libreria.
- Hortis, Attilio. 1875. *Dante e il Petrarca*. Firenze: Tipografia editrice dell'Associazione. Il Preludio. [1848]. *Il Preludio: strenna Istriana: per l'anno 1848*. [Venezia]: [s. n.].
- Kandler, Pietro. 1844a. *Discorso in onore del dr. Domenico de Rossetti*. [Trieste]: [s. n.].
- Kandler, Pietro. [1844]b. *Traiberiana: 2*. [Trieste]: [s. n.].
- Kandler, Pietro. [1844]c. *Del vescovo di pedena Aldrago Antonio dei Piccardi*. [Trieste]: [s. n.].

- Kandler, Pietro. 1845. *Cenni al forestiero che visita Parenzo*. [Trieste]: [s. n.].
- Kandler, Pietro. 1847. *Pel fausto ingresso di Monsignore Illustrissimo e Reverendissimo D. Bartolomeo Legat, vescovo di Trieste e Capodistria*. Trieste: I. Papsch.
- Kandler, Pietro, i Sforzi, Giuseppe. [1848?]. *Esplorazioni di antichità nella città ed agro tergestino*. [S. l.]: [s. n.].
- Laskaris, Kōnstantinos. [1503]. *Constantini Lascaris Byzantini De octo partibus orationis liber primus: eiusdem de constructione liber secundus*. Venezia: Aldus Manutius Ro. Angelo Gabrieli Patritio.
- Machiavelli, Niccolò. 1550. *Tutte le opere di Nícolo Machiavelli cittadino et secretario Fiorentino, divise in V parti et di nuovo con somma accuratezza ristampate*. [S. n.]: [s. n.].
- Metastasio, Pietro. 1795. *Opere postume del sig. ab. Pietro Metastasio date alle luce dall'abate conte d'Ayala: tome 3*. In Vienna: nella stamperia Alberti.
- Metastasio, Pietro. 1876. *Alcune lettere inedite di Pietro Metastasio*. Trieste: Tipografia del Lloyd austro-ungarico.
- Nella translazione. 1923. *Nella translazione in patria delle ossa di Tomaso Luciani*. [S. l.]: Società nazionale per la storia del risorgimento italiano, Comitato regionale per la Venezia Giulia.
- Norme. [1935]. *Norme generali per i Prelittorali del G. u. F. di Trieste*. Trieste: Gruppo universitario fascista, anno XIII E. F.
- Omaggio. 1858. *Omaggio e pietà: per cura della Direzione dell'Asilo di carità per l'infanzia di Rovigno*. [Rovinj]: [s. n.].
- Per la esaltazione del consigliere municipale Stefano di Conti gentiluomo e patrizio alla somma delle cariche alla podestaria della alma città di Trieste pel triennio 1861-1864*. 1860. [S. l.]: [s. n.].
- Petrarca, Francesco. 1532. *Il Petrarca col commento di m. Sebastiano Fausto da Longiano, con rimario et epiteti in ordine d'alphabeto. Stampato in Vinegia: a San Moyse, al segno dell'angelo Raphael, per Francesco di Alessandro Bindoni, e Mapheo Pasini, compagni*.
- Petrarca, Francesco. 1732. *Le rime di m. Francesco Petrarca riscontrate con ottimi esemplari stampati, e con uno antichissimo testo a penna*. In Padova: presso Giuseppe Co-mino.
- Petrarca, Francesco. 1874. *Scritti inediti di Francesco Petrarca*. Trieste: Tipografia del Lloyd austro-ungarico.

- Raccolta. 1861. *Raccolta delle leggi, ordinanze e regolamenti speciali per Trieste: esce in putate secondo argomenti*. Trieste: a spese del Comune.
- Rossetti, Domenico. 1814. *Il sogno di corvo*. [Trieste]: Imp. Reg. privilegiata Tipografia governiale.
- Rossetti, Domenico. 1816. *Discorso tenutosi nella sera del di 31 dicembre 1815 in generale adunanza dei socj del Gabinetto di Minerva*. In Venezia: Picotti.
- Rossetti, Domenico. 1818a. *Alla mnemosine del sig. Giuseppe Kreil*. In Trieste: dalla Tipografia del privilegiato Arrendatore delle pubbliche stampe Gaspare Weis.
- Rossetti, Domenico. 1818b. *Joh. Winckelmann's letzte Lebenswocheein*. Dresden: Waltherschenschhof-Buchhandlung.
- Rossetti, Domenico. 1826. *Edizione singolarissima del Canzoniere del Petrarca*. Trieste: Mare-nigh.
- Rossetti, Domenico. 1874. *Sette lettere inedite di argomento municipale scritte negli anni 1815-1819*. Trieste: Lloyd aust.-ung.
- Sannazzaro, Jacopo. 1504. *Arcadia del Sannazaro tutta fornita et tratta emendatissima dal suo originale*. Impressa in Napoli: per maestro Sigismundo Mayr.
- Scussa, Vincenzo. 1863. *Storia cronografica di Trieste dalla sua origine sino all'anno 1695. Cogli annali dal 1695 al 1848*, Pietro Kandler. Trieste: C. Coen.
- Stanković, Petar. 1820. *L'aratro-seminatore ossia metodo di piantare il grano arando memoria*. [S. l.]: [s. n.].
- Stanković, Petar. 1840. *Spolpoliva e macinocciolo ossia Molino oleario*. [Torino]: [s. n.].
- Stanković, Petar. 1841. *Torchioliva ossia Torchio oleario, domestico portatile*. [Firenze]: [s. n.].
- Statuti. 1846. *Statuti municipali della città di Parenzo nell'Istria: puntata 1. Tergestine: Direzione del Museo tergestino di antichità*.
- Statuti. 1849. *Statuti municipali del comune di Trieste: che portano in fronte l' anno 1150, editi a cura del Pietro Kandler*. [Trieste]: [s. n.].
- Tasso, Torquato. 1704. *El Goffredo del Tasso canta alla barcariola dal dottor Tomaso Mondini*. In Venetia: per Domenico Lovisa.
- Turini, Antonio. 1860. *Di Antonio Turini primo tipografo in Trieste e di Giovan Maria Petreuli detto Manarutta scrittore delle prime storie di Trieste date alle stampe. Lettera di P. Kandler al consigliere municipale Nicola Bottacin con documenti*. [S. l.]: [s. n.].

Abstract

The De Franceschi Family Collection at the National and University Library in Zagreb – research contributions

Purpose. The aim of this paper is to give the first insight into the valuable book collection of the De Franceschi family and to present years of work on its arrangement in the National and University Library in Zagreb (NSK), where it probably arrived in 1949 and remained unprocessed in storage until the beginning of this century.

Approach/methodology/design. In order to present the development and historical course of the collection, the authors used the historical-descriptive method, using all the works in which the collection and the De Franceschi family are mentioned. Quantitative results on the content, time period and theme of the collection were obtained with the statistical method, and to a lesser extent with the comparative method comparing the De Franceschi collection with similar family collections.

Findings. The creation of the collection and its life after World War II has been reconstructed. Processing and research revealed that the collection contains 58 serial and 2,338 monographic publications ranging from the period of 1503 to 1945. Most of the books had been published in the 19th and the first half of the 20th century with history as the predominant theme and were written in Italian. In addition to material characteristics, the bibliophilic aspects of the material are important, such as signatures of the family members and numerous dedications, which make the collection valuable from cultural and historical perspectives.

Originality/value. After more than 75 years of the material being stored in NSK repositories, the printed monographic and serial material were processed and offered to all those interested in its use and study in the library. There is still work to be done on arranging the manuscript material so that the collection is complete.

KEYWORDS: De Franceschi collection, De Franceschi family, Istria, literary heritage